

ЗНАЧЕННЯ ЕСТЕТИЧНОГО ТРАКТАТУ І. ФРАНКА "ІЗ СЕКРЕТІВ ПОЕТИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ" ДЛЯ РОЗУМІННЯ ПРИРОДИ ЛІРИЧНОЇ ПОЕЗІЇ

У 1898–1899 рр. у "Літературно-науковому віснику" була надрукована одна з найкращих літературно-теоретичних праць І. Франка – естетичний трактат "Із секретів поетичної творчості". Ця праця свого часу не була об'єктивно оцінена, і навколо неї постійно точилися суперечки. Дослідники звинувачували автора в тому, що він тлумачив процес поетичної творчості з позицій ідеалізму (особливо це стосувалося другого розділу трактату – "Психологічні основи"). Це стало приводом для вилучення його з широкого наукового обігу: естетичний трактат декілька разів був перевиданий без нього.

Час вніс свої корективи у розв'язання цієї проблеми. Естетичний трактат І. Франка має велике значення для розуміння та аналізу поетичного твору. Теоретичні положення праці допомагають зрозуміти всі аспекти процесу поетичної творчості. Їх не завадило б використовувати при дослідженні природи ліричної поезії взагалі і творчості того чи іншого письменника зокрема. Щоб довести це, звернемося до творчості М. Драй-Хмари, поета-неокласика першої половини ХХ ст.

Важливим для розуміння природи лірики є поставлене Франком питання: як творить поет – свідомо чи несвідомо? Франко розглядає поетичну творчість як результат еруптивності (раптового вибуху) "нижньої свідомості" [1, 57].

В останні століття з розвитком науки психології поширюється тенденція до розгляду поетичної творчості як психічно-розумової діяльності. І. Франко базує деякі свої погляди на студії Макса Дессуара "Подвійне я". Дессуар вважає, що кожна людина має друге підсвідоме "я" – так звану "нижню свідомість". Ця "нижня свідомість" і є джерелом поезії.

Одним із наймогутніших засобів поетичного малювання, що базується на своєрідній асоціації ідей, Франко вважає контраст. У М. Драй-Хмари чудовий контрастний малюнок знаходимо в поезії "В село":

*Навколо снігова пустеля,
холодна осяйна краса,
а зверху віковична стеля –
чужі й порожні небеса [2, 53].*

Важливими для розуміння поетичної творчості є думки Франка про естетичні засади творення ліричної поезії, про роль чуттів у процесі художньої творчості. Адже поезія, в якій ми не чуємо звуків музики, не бачимо кольорів, не відчуваємо смаку чи запаху, є "мертвою".

У трактаті "Із секретів поетичної творчості" І. Франко дав глибоку порівняльну характеристику основних видів мистецтва – поезії, живопису, музики. На відміну від художника, котрий через свою творчість здатний впливати на один орган чуття людини – зір, поет здатний апелювати до всіх, тобто передавати зорові, слухові, дотикові, смакові та запахові відчуття. Простежимо це на творчості М. Драй-Хмари.

Своє мистецьке кредо поет сформулював у вірші "Я світ увесь сприймаю оком..." Він писав:

*Я світ увесь сприймаю оком,
бо лінію і цвіт люблю...*

Видно, що для поета-неокласика основним засобом сприйняття дійсності є зорові спостереження. Його лірика акумулює в собі цілий комплекс зорових образів, кольорів, пейзажних зарисовок. Кольористика М. Драй-Хмари надзвичайно різноманітна і вражає своєю неординарністю: "на блакитній оболоні зринає срібний молодик", "синьо-золоті гримниці", "ще зелено в блідій поливі", "задумавсь ладан в синіх снах", "голубий, як льон, серпанок" тощо.

У ліриці М. Драй-Хмари зорові асоціації поєднуються з слуховими. Своєрідною є й така майстерна картина дощу:

*Ой, з-за греблі чорна стіна!
І шумить, шумить завода...
Налетів, немов сарана –
не втечеш з города.
Розігнулись полільниць спина:
– Під калину тікати мерщій?
Не сховає й куц калини:
як з відра линує гримій
("Дош") [2, 44].*

Жоден живописець не зуміє передати так цю картину природного явища. Адже в цих двох строфах є все: і рух, і думка, й психологічні переживання, й шуми, які бентежать слух, і природні зміни, які сприймаються зором...

М. Драй-Хмара любить не лише "лінію і цвіт", він любить "слова ще повнодзвонні, як мед пахучі та п'янкі..." Музикальність – одна з

характерних рис його творчості. Наприклад, у поезії "Сліпа" ми більше "чуємо", ніж "бачимо":

*І чийсь терпкий, лунавий голос
безсило в'ється круг стовпа:
струнка, немов порожній колос,
під ліхтарем співа сліпа.*

*Та спів її перебивають,
сплітаючися повсякчас,
майданів гул, дзвінки трамваїв
і гомін різномовних мас [2, 36].*

І. Франко присвятив окремий підрозділ своєї праці зіставленню музики і поезії.

У ліриці М. Драй-Хмари, крім зорових та музикально-звукових образів, знаходимо і цілий ряд інших. Слова, які "любить" поет, не просто "повнодзвонні", вони ще й "як мед пахучі та п'янкі". А це вже відчуття запаху. У поезіях М. Драй-Хмари ми ніби відчуваємо все на дотик: "пухку соломку", в яку скотилося "з гарману сонце золоте", "холодні" і "росяні" поля...

М. Драй-Хмара ніби застосував на практиці теоретичні висновки І. Франка про природу лірики, викладені в естетичному трактаті. Візьмемо для прикладу невеличку поезію із збірки "Проростень" – "Бреду обніжками й житами" [2, 49].

Спочатку поет вводить нас у те середовище, в якому знаходиться ліричний герой. Ми бачимо кругом жито, волошки, дикий мак...; відчуваємо, що повітря нерухоме, бо "не диха вітер", а сонце гріє плечі. І поряд з цим ми помічаємо, як "стрибають коники", чуємо щебетання жайворонка. Поет малює цю чудову природу, котра "в сяйві... палає і мліє", для того, щоб на її фоні подати контрастний малюнок – "горби смарагдових могил".

М. Драй-Хмара – справжній майстер поетичного слова. І якщо брати до уваги ті вимоги, які ставив І. Франко перед ліричною поезією, то лірика поета-неокласика повністю відповідає їм.

І. Франко у своїй праці подав найважливіші положення, на яких базується процес поетичної творчості. І кому, як не Франкові – чудовому поетові-лірикові, знати, що становить собою така сфера мистецької діяльності, як творення поезії. Це не просто "гола теорія", а теорія, підтверджена практикою. Тому естетичний трактат "Із секретів поетичної творчості", має величезне значення для розуміння природи ліричної поезії і є одним із важливих джерел дослідження процесу поетичної творчості.

Л і т е р а т у р а. 1. Франко І. Із секретів поетичної творчості/Передмова Б. Кубланова, О. Мороза, – К., 1961. 2. Драй-Хмара М. Вибране/Упорядник В. Іванисенко. Передмова С. Крижанівського. – К.: Рад. письменник, 1969.